

Utolsó a vérpadon

Párizs, 1794 októbere

1876-ban született Németországban, ősi nemesi családban. Filozófiát és történelmet tanult Heidelbergben, majd Berlinben. Elsősorban professzora, Ernst Troeltsch hatására tért meg 1926-ban. Troeltsch egyetemi előadásai és könyveiben is kifejtette az istenkeresés útját: „Rá kell bízni magunkat nagy alázattal a nagy Felfoghatatlannra”. A keresés éveiben írta meg ódaszerű verseit *Himnuszok az Egyházhoz* címmel. (Magyarra Lénárd Ödön fordította le őket. Korda Kárádó, 1998, Kecskemét.) Regényei közül magyarul is megjelent a *Veronika kerdője*. Die letzte am Schafott című kisregénye a francia forradalomban vértanúhalált halt compiégne-i kármelita nővérek történetét dolgozza fel. Ennek alapján írta meg Georges Bernanos *Dialogues des Carmélites* című drámáját. 1971-ben halt meg.

Ön, kedves Barátnóm, írásában joggal hangsúlyozza azt a rendkívüli erőt, amelyet az úgynevezett gyengébb nem e szörnyűséges napokban a halál láttán szinte óráról órára tanúsít. Csofálattal emlékezik meg a nemes Madame Roland, a királyi Marie-Antoinette, a tüneményes Charlotte Corday s a hősiess von Sombreuil kisasszony magatartásáról (csupán az Ön jelzőit használom). A tizenhat compiégne-i kármelita nővér megrendítő áldozatával zárja — ők a *Veni creator*-t énekelve léptek a guillotine alá, s nem feledkezik meg a fiatal Blanche de la Force hangjáról sem, aki a hóhér bárdja által elhallgattatott nővérek himnuszát bevégezte. „Milyen tiszteletre méltó”, fejezi be emelkedett hangú írását, „hiszen a királyság, a gironde s az üldözött egyház e vértanúiban fejeződik ki az emberi természet méltósága a rettenetes káosszal szemben!”

Szeretett Rousseau-tanítvány! Most is, mint mindig, szelleme derűs és nemes tartását csodálom, ez segíti Önt, hogy az emberi nem porba roppanásának e mélyeséges mély éjszakájában hinni tudjon természetünk kikezdehetetlen nemességében. Közben, Barátnóm, a természet egyben a káosz is, az Ön hősnőinek hóhérai szintén részei, az emberben lakozó szörnyeteg is az — félelem és iszonyat! Engedje meg nekem, aki sokkal jobban iszonyodom a párizsi eseményektől, mivel közelebb vagyok hozzájuk, hogy gáttalan megvalljam, hajlok rá, drága Száműzött, hogy napra nap hozott haláláldozatainak fegyelmezettségében kevésbé a természet méltóságát, mint egy összeomló kultúra utolsó megmutatkozását lássam (amit Ön oly mélyen megvet, ó, Kedvesem, azt mi megtanultuk újfent tisztelni!): a szigorú etikett, amely még magának az iszonyatnak is előír, vagy keveseknél — valami egészen más.

Ön a kegyes sorból utolsónak a fiatal Blanche de la Force-t nevezte meg. Holott az Ön értelmezése szerint ő nem volt hős. Nem a természet fensége adatott alá e gyenge kézre, sokkal inkább volt ő mindannyiunk ereje; méltósága végtelen törekenységének bizonyítéka. Marie de l'Incarnation nővér, a compiégne-i kármeliták közül az egyetlen túlélő, szintén ezt igazolta nekem.

Csakhogy, s Ön talán nem is tudja mindezt, Blanche de la Force Compiègne Kármeléből kiszakadt apáca volt, egy ideig mint novícia tartózkodott ott. Engedje meg, hogy életének e rövid, bár mindenképp fontos epizódjánál pillanatra elidőzzem,

hisz — érzésem szerint — itt kezdődik el a vérpad aljában elhangzott himnusz híres története.

Ismeri Ön de la Force márkit, a fiatal Blanche édesatyját. Nem szükséges Önnek arról szólnom, milyen nagy tisztelettel volt Diderot vagy Voltaire s az ő szkeptikus írásművészetük iránt. Vonzalma a Palais Royal bizonyos liberális hazafiai irányában is ismeretes Ön előtt. Mindezt a konzekvenciákra mit sem gondolva művelte. E finom érzékű arisztokrata persze arra sem gondolt soha, hogy multságai kétes fűszere egy nap majd a nép durva konyhájának is ízesítő fűszerszáma lesz. De ne perlekedjünk szegény barátunk végzetes tévelygései felett, mint a hozzá hasonlók anyian, megbűnhődött ő is érte. (Ó, Kedvesem, alapjában nagyon is hasonlóképpen gondolkodtunk mindannyian!) Az általunk nézett összefüggésben pusztán arról van szó, mi készíthetett olyan férfit, mint de la Force márki, hogy lányát egy kolostor gondjaira bízta.

Nekem abban az időben, amikor Blanche Compiègne-ben időzött, néha módom volt atyjával beszélmem, amíg a Palais Royal kávézóiban szabadságról s egyenlőségről szónokolt a barátainak. Valahányszor lánya után érdeklődtünk, elfelhősödő arccal válaszolt, hogy „a religió börtöneit” — így szerette hívni a kolostorokat — épp olyan meggondolkodtatónak találja, akár az állam hasonló intézményeit; ámbár azt el kell ismernie, ifjú leánya a maga kolostorában boldog, és — így hitte — mindenekelőtt biztonságban van. „Szegény, ijedős gyermek”, volt szokása befejezni, „születése szomorú körülményei nyilvánvalóan egész magatartását az élet iránt meghatározzák.” S valóban, általános volt ez a vélemény.

Bár aligha remélhetem, hogy Ön, kedves Barátnóm, de la Force márki e célzását megértené, hiszen az időben, amelyről szó van, ugyancsak gyermek volt. Vagyis az ismert tüzijáték-katasztrófáról, amikor XVI. Lajos, akkor még dauphin, az osztrák császár lányát eljegyezte.

Ebben a katasztrófában később intő jelet szerettünk látni: a királyi jegyespár komor sorsának előjelét. Nos, meglehet, nemcsak a sors előjele volt, de egyszersmind annak jelképe is. (Kedvesem, forradalmat mindig csak feltételesen a rossz gazdaság s rendszer fogyatékoságai idéznek elő, ezek inkább kiváltják: valódi lényegük egy végéhez elérkező korszak halálfélelmének kitörése. S ebben íme a jelképe az annak, amiről beszélek.)

Ugyanis korántsem állt helyt, hogy a rend hivatalnokainak hanyagsága volna az oka, ami szánivaló szerencsétlenség a Place Louis-n történt, bár akkoriban egyéb vélemény se terjedt, a félelemkitörésnek e rejtélyes hirtelenségét mindenki szerette volna elfelejteni. (Ami rejtélyes, azt a felvilágosult kor, mint a mienk, tudvalevőleg legnehezebben viseli.) Valójában azonban a rend hivatalnokai a helyükön voltak, sőt, ilyen és hasonló esetben az

elővigyázatossági intézkedést mindig is példásan előkészítették. A nemesség hintói jöttek, tisztelettel köszöntötte őket a tömeg, köztük az akkor már lebetegedése előtt levő de la Force márkiné díszhintaja, a kocsik kerültek a gyalogosnép tülekedésébe behajítani, akárcsak a pompier-k nehéz vizeslajtjai, amelyek — szintén példás lelkiismeretességgel — készenlétbe helyezkedtek. A Place Louis XV fényébe torkolló utcák nyiladékában a közrend emberei állottak, ők irányították a kíváncsiskodókat. A nép az akkor már szószerinti ínségidő dacára szépen öltözött és jól táplált volt. Mindegyes jelenlevő szinte a jómódú polgárt idézte, annak tisztas gondolatvilágát. Az ünnep örömteli várakozásában s a rend hivatalnokainak utasításával szembeni jólneveltségükben ezek az emberek mindennek tetszetek inkább, mint az anarchikus káosz részeinek — amely káosz alig félóra múltával sajnos bekövetkezett. Egyszerűen a szerencsétlenség bekövetkezte épp olyan váratlan volt, mint amilyen érthetetlen, de hát ez volt a fellobbanó jel. — Egy önmagában véve tökéletesen ártatlan szikra a görögtűztestek tárolókamrájában, amely senkit sem veszélyeztetett, s a villámgyorsan kitörő pánik mindent összezavart. A rend hivatalnokai az utcaszegleteken karjukat sem tudták magasba emelni, szinte már nem voltak ott; az örvendező s lojális polgárok, férfiak s nők nem voltak ott; jelen helyettük csupán egyetlen vad, halálfélelemtől hörgő, szörnyeteg emberi tömeg; a látszólag oly szilárd rend felszíne alól feltörő s a dolgok mélyén mindig is szunyadó zűrzavar!

De la Force márkiné, belepréselve az eszeveszetten tülekvő tömegbe, a díszhintó ablakán át nézte a rettentő színjátékot, hallotta a földre taposottak segélykiáltását, a halálra taposottak utolsó nyögését, ő maga biztonságban érezte magát a hintájában, akárcsak egy hajóban. Kecses főúri keze önkéntelenül előretolta az ajtó reteszét; kicsit már rozsdás volt, hiszen a hintó még a fromde nyugtalan éveiben készült. Akkoriban helyeztek el efféle kis reteszeket a hintók ajtaján, mit lehetett tudni, nem kell-e egyszer menekülésre használni a kocsit. Azóta ezek a reteszek feleslegessé váltak. A márkiné biztonságban érezte magát, kissé azért izgatott is volt. Nem csoda, hiszen az egyes embernek a tömeg látványa mindig kissé félelemkeltő. A lovak az általános zűrzavar közepette a lárma miatt nyugtalanokodni kezdtek-e, s maguktól elindultak, vagy a kocsis fejét veszítve ki akart a kocsival a tömegeből kerülni, egyszerűen a hintó hirtelen mozgásba lendült, s belerohant a dühtől és kétségbeeséstől felüvöltő tömegbe. A lovakat pillanat alatt megfékeztek, az ajtó felpattant, s a hullámozó káosz a hintóra vetette magát. Egyetlen szemvillanásra valóban olyasmi képződött fel, mint egy forradalom előkísértete.

„Madame”, üvöltött vad hangon egy férfi, csuromvér gyermeket tartva karján, „itt ül hintaja biztos védelmében, a nép meg a lovai patája alatt szörnyethal! Azt mondom, hamarosan így hal-

nak szörnyet mindannyian, mi meg ott ülünk a dízhintóinkban!” A márkiné szinte százszoros tükröződésben látta a rettegő és rettenetes arcát; egy pillanat múlva már rángatták is ki a dízhintájából, és saját arca a tömeg e tükröződésének parányi része lett.

Később tudni vélték, Blanche de la Force az édesanyja félig roncs hintájában, a Place Louis XV káoszából való menekülés közben született. Ez kissé eltúlzott változata a történetnek. Az igazság az, hogy a márkiné megtépdesett ruhában, egy medúza arcával gyalog érkezett meg a palotájába, s a megélt rémület következtében vajúdni kezdett, majd koraszülés után meghalt a gyermekágyban.

Nos, ezért sem értem, monsieur de la Force miképpen hozhatta összefüggésbe ezeket a dolgokat szegény gyermekük születésével. Az efféle összefüggéseket sem a népi babona, sem orvosaink tapasztalata nem tartja lehetségesnek. Blanche, édesanyja élménye következtében idő előtt született a világra, s más hozomány neki nem jutott, csak ez a rémület. Már kora gyermekségétől látszott rajta az ijedtség, s ez a gyermekeken megfigyelhető érzékenységen messze túlmutatott. (A gyermek szokása szerint mindentől ijedezik, ezt szokás szerint oktalanságával magyarázzák.) Saját kiskutyája hirtelen vakkantására is összerezett, az új cseléd idegen arcára visszahőkölt, akár egy kísértet elől. Nem lehetett a félelemtől megóvni, ha csak egy homályos beszögellés előtt haladt el akkor sem, a dadája naponta arra vezette. Vergődő madárka, egy döglött csiga látványa bizonyosan szoborrá dermedtette. Úgy tetszett, szegény kis teremtés szüntelenül valami szörnyű esemény bekövetkeztének traumájában él, amit — akár a nyitott szemmel alvó kis beteg állatok — csakis örökös éberséggel kerülhet el, vagy mint ha tárt, rémült gyermektekintete a biztonságos lét határain túl mindenütt valami rettenetes töredezettség mélyébe merülne alá.

„De nem csúszik meg a lépcső?”, kérdezte Blanche, ha vezeték fölfelé a chateau de la Force masszív tornyába, a család birtokán, ahol a nyarat töltötték. Ez a torony hét évszázada dacolt az idővel, s bárki láthatta, elég erős újabb hét évszázaddal szembenézni. „Nem dől ránk a fal? Nem süllyed el a gondola? Nem lesznek mérgesek az emberek?” Hányféle kérdés, s rebbentek Blanche szájáról. S valójában mindegy volt, megnyugtatták-e előtte, semmi oka a félelemre. Ilyenkor figyelmes arccal hallgatott, mindent megnézett — hisz semmiképp sem volt tehetség nélküli való —, rendre mégiscsak félt. Sem a gyengéség, sem a szigor nem javított a szerencsétlen helyzeten, még a gyermek igyekezete sem, amelyben kételkedni nem lehetett. Igen, a jószándék még csak rontani látszott mindenben. Blanche a hiábavaló iparkodás következtében annyira csüggedtté vált, s az, hogy állandóan bátorságra intették, ő meg nem volt az, minden mozdulatában fedeni való rosszat érzett. Már-már azt mondhatnám, a saját félel-

métől is félt. Idővel persze — említettem, Blanche nem volt híjával tehetségnek, sőt jóeszű volt — megtalálta apródon útjait-módjait, hogy mindezt legalább álcázza. S most már nem úgy mondta: De nem csúszik meg a lépcső? Vagy: Nem süllyed el a gondola? Hanem hirtelen fáradt lett, rosszullet fogta el, elfelejtett ezt vagy azt magával hozni, megtanulni, egyszóval mindig volt jó oka Blanche-nak, hogy ne kelljen gondolára szállnia, lépcsőn felmennie.

A cselédség kinevette, „nyuszi” volt nekik, csakhát ezzel semmi sem javult, Blanche alighanem mégjobban szenvedett, mint korábban, gyengesége idején, hiszen most már arra is törekedett, hogy a szenvedést eltitkolja. Ez olykor kínosan meglátszott rajta. Aligha akadt még ilyen, voltaképp helyesen nevelt nemesi gyermek, aki ennyire félszegen mozgott s ilyen félszegen pironkodott volna, mint Blanche de la Force. Családjának nagy titulusa, akár a plakát, úgy lógott rajta, a büszke de la Force név, mintha ráaggatták volna, s szinte a gúnnyal lenne egyenlő. Mindenki csak Blanche-nak merte így bizakodva hívni, mielőtt sápatag orcáscskája eszébe villant. Mégis a „nyuszi” lett aztán rá a legillőbb név. Ez volt az az állapot, hogy de la Force márki madame de Chalais-t odaszereződtesse.

A kiváló nevelőnőnek végre sikerült szegény gyermek féltősségét valamennyire megszüntetnie, legalábbis amennyiben vallásos nevelését nagy gonddal s határozottsággal kézbe vette. Ez addig sajnálatos módon elhanyagolódott, ami a márki szabadszelleme-ségét tekintve nem volt meglepő, Blanche számára azonban minden bizonynal végzetes, hiszen — s ebben cseppet sem hasonlított atyjára — természete szerint kifejezetten igényelte a hitet.

Nos, lélektanilag nézve minden bizonynal helyes volt, hogy madame de Chalais mindenekelőtt a Kisjézusra hívta fel neveltje figyelmét. Blanche akkor találkozott először a „le petit Roi de Gloire” névvel. (Ismeri, Kedvesem, a compiègne-i Kármel kecses kis viaszfiguráit, s minden gyermek elragadtatását Karácsony ünnepe-n, amikor kiállítják őket a házikápolnában.)

Le petit Roi koronát s jogart viselt aranyból; mindkettő Franciaország királyának ajándéka volt, hogy kinyilvánítsa, le petit Roi égi és földi hatalom legfőbb birtokosa. Le petit hálából megvédelte őt és családját: lehetett bizodalommal élni Franciaországban, vagyis anélkül hogy csúszós lépcső, dőlő fal jutna eszünkbe, s akárcsak a király, gondoljunk kicsit le petit Roi-ra. Nem volt nehéz, akkor sem, ha nem adtunk koronát s jogart ajándékolni neki, lehetett pótolni imádsággal s a szeretet mindenféle megnyilvánulásával, tisztelettel s engedelemmel, mindezzel le petit Roi-t tiszteltük meg. Ha lelkiismeretesen tettük, akkora bizalommal számíthattunk le petit Roi védelmére, mint maga Franciaország királya. Nos, mondtam Blanche vallásra hajló gyermek volt, madame de Chalais azonban mégiscsak komoly akadályok-

ba ütközött nála. Erről majd később, habár nevelési eredményeire szívesen emlékezett, nem szeretett beszélni róla, s ennek jó oka volt.

„Magad is láthatod, nem nehéz az Ég királyának megóvni téged”, mondta legalább olyan gyengéden, mint határozott hangon Blanche-nak, amikor az megintcsak tétovázott volna felmenni a lépcsőn. „Gondold csak meg, már a mi földi királyunknak is mekkora a hatalma!”

Blanche gondterhelt arcocskája riadtan fordult nevelőnöje felé. Bizonyos pillanatokban mindkettőjük szeme nyugtalan madárcák rajához hasonlított. „De ha elveszíti a koronáját?”, kérdezte elgondolkodva a kislány.

Madame de Chalais szemvillanásnyira elbizonytalanodott. Valóban, efféle ellenvetésre nem számított. De csak egy pillanat s elhárította magától — a kényes kérdések megkerülésében nagy tapasztalata volt; Blanche-nak olykor az volt a képzete, szinte lepattannak kissé szoros fűzője halcsontjairól.

„Ezt nem gondolhatod komolyan, Blanche”, mondta. „Ez a korona nem vész el, mint egy zsebkendő, csakhát helyes magatartást kell tanúsítanunk vele szemben. Megígérted nekem, soha nem mulasztod el az imát, s akkor bizonyos lehetsz, az Ég királya sem mulasztja el, hogy megvédelmezzon téged. Valójában minden gond nélkül lépkedhetsz fel ezen a lépcsőn!”

Blanche összeresztette — az a lépcső volt, amelyikről minden alkalommal megkérdezte, nem „csúszik-e meg”. Önkéntelenül engedte nevelője kezét s a korlát fája iránt tapogatódzott; a véletlen úgy akarta, hogy a vékony fa eltörjön.

Blanche arcáról a megrémült madárcák nyomban felröppentek madame de Chalais arcához. Félelem s bizonyosság szemvillanásig szinte ellenségesen kémlelte egymást. Majd úgy tetszett, nem a lépcső, maga madame de Chalais csuszamlik meg. Úgy látszott, a gyermek szerepében tetszeleg.

„Hogy tudsz ennyire megrémíteni?”, kiáltott fel. Felsőtestével kissé hátradőlt, s a szoros fűző halcsontja halkán megroppant.

Nos, a roham már el is múlt. Madame de Chalais nem szokott hozzá, hogy rohama lehessen, s — amint már mondtuk — Blanche is engedékenyebb lett, amint gyermeklelkéből, szelleméből a keresztényi jámborság gondolatai és képei saját tisztázatlan félelemképzetét elűzték. Számomra teljesen érthető: tudjuk, Kedvesem, mekkora vigasz árad is felénk a hit világa jóvoltából! Emlékezem még nagyon is, gyermekkorom napjaiból imádság közben a különös elmerülésre, egyszeriben a lét minden szintjén le — mondjuk így — a dolgok mélyére, ahol már semmilyen megcsúszás nem lehetséges. Blanche kétségtelenül effélet érzett. Szegény gyermek, minden földi biztosítékot elutasított makacsul, amit csak védelmére kínáltak, s kezdte kis szívét a végtelen Mindenható szárnya alá ajánlani; a „nyuszi” bátorságot gyűjtött.

Igen, madame de Chalais elégtétele volt, hogy odáig juttatta Blanche-t, hajdani féltősségét képes legyen megmosolyogni s apró pajkosságokkal kicsúfolni, ami kicsit fiataalkori hengegésként hatott, mégis mindenkit megnyugtatott.

Mostanra karcsú, tizenhat esztendőös nagylánnyá érett, kicsi, finom rajzú szája volt, s valamelyest összeszorítottnak tetsző arcocskája. Madama de Chalais nem mulasztotta el, hogy a magáéhoz hasonló fűző viselésére szoktassa; így mozgása kimérten kecses lett, s immár neki sem, másnak sem jutott eszébe, hogy félnéknek higgye. Mindennek megmutatkozott a hatása, s de la Force márki már hajlamos volt valamiféle tisztos férjhez adási tervet szőni leánya érdekében. Míg madame de Chalais meg nem lepte a határozott közléssel, Blanche nem házassági, sokkal inkább kolostori életre hivatott.

Magától értetődő persze, egy olyan férfi, mint de la Force márki is, aki Franciaország valamennyi fényes szellemével megegyezett abban, hogy az egyház az elmúlt idő intézménye, a tegnapi, ezellen kifogást emelt. Igen rosszkedvűen nyilatkozott arról, mennyire bízott madame de Chalais-ban, s az mégsem vitte többre, mint hogy hidat építsen Blanche számára, amelyen át szép kényelmesen kísétál majd a világi életből. S bizonyosan azért, mert most is épp olyan félnék, mint volt ezelőtt! A kolostorban ugyanis, érvelt szegény márki, bizonyos természet számára az élet rémitő áttekinthetlensége véget ér, s a lehetőségek sivatagát erős határok kerítik; a sorsnak nincsenek váratlan törései, követelése, amelyektől félni kellene, a mindenkori szabályok körén belül mozgunk, gondolatokon és falakon belül, s ez, mint monsieur de la Force fejezte ki magát, már nem a *valóság*, csupán az ég barátságos fantomainak és lakóinak nyílik meg.

Bizonyos, bármilyen torz gondolatmenet rejlett is mindebben, Blanche elhatározására vonatkozólag volt benne valami halovány igazság. Mégis ennyit fontolgatni máris igazságtalanság lett volna a fiatal lánnyal szemben. Újra meg újra el kell mondanunk, Blanche valóban vallásos érzületű volt: a compiègne-i Kármelben, ahova madame de Chalais kapcsolatai juttatták, a legjobb benyomást keltette. Bemutatták a házfőnöknöknek — akkor a beteg Croissy házfőnöknő még élt — s annak kérdésére, nem fél-e a szigorú házszabályoktól, ő szinte dicsekedve, s ez bátorságával párhuzamosan most már sajátja lett, azt felelte: „Jaj, tisztelendő anyám, igazán van egyéb félnivaló, hozzá képest ez csekély áldozat!”

Erre Croissy tisztelendő anyja (madame de Chalais beszámolt neki Blanche korábbi nehézségeiről) alkalmasint megkérdezte, vajon mi ez a félnivaló?

Blanche pillanatig tétovázott, majd az iméntinél kissé bátortalabb hangon válaszolt:

„Tisztelendő anyám, magam sem tudom megmondani, de ha kívánja, gondolkodom rajta, s később válaszolok is rá.”

„Nem kívánom”, felelte madame de Croissy sebtében. Akkoriban még fiatalos volt, bár megjelölve már a sok szenvedéssel, amelynek csakhamar áldozatává vált. Mondják, megengedte Isten, hogy sokáig nagy iszonyatot érezzen a halállal szemben (ez akkor volt, amikor oly gyakran látták imába merülve a kolostorkert Olajfák-hegyének grottája előtt), s ez is igencsak oka volt, hogy különös együttérzéssel viseltetett Blanche iránt. (Valóban másképp nem is lehetne természetes, hogy olyan szigorú rend, mint a Kármel, ilyen finom ifjú teremtetést családjába felvett.)

A kolostor tehát igent mondott. Nos, nyilvánvaló, hogy madame de Chalais megtörte a márki ellenállását, hiszen megszokta, hogy a mennyet is a maga elképzeléseihez igazítsa, ha kell, s — mint mondják — monsieur de la Force nem szerette nézetei konzekvenciáit levonni.

Így Blanche de la Force átlépte a klauzúra küszöbét, s bizonyítják, úgy tette ezt, pici, feszült arcán oly bensőséges örömmel, hogy a compïègne-i Kármelben mindenki meg volt győződve, igaz elhivatottsága szerint méltó leánya lesz Szent Teréznek.

A posztulátus kezdeti ideje meglepéssel telt. Blanche nem könnyen tudta követni a szigorú szabályokban előírtakat, mégis őszinte igyekvéssel tette. Szíves volt, buzgó s engedelmes, és — ezt különösen ki kell emelnünk — vidám is meg hálás. Ez különösen akkor tűnt fel, amikor — s az akkori időkben ilyesmi elkerülhetetlen volt — bizonyos hírek hatoltak a kolostor falai közé (épp előtte voltunk ugyanis a főrendek összehívásának). Hangsúlyt kap, hogy Blanche arca olyankor leírhatatlan meglepédest sugárzott, hallották, amint szinte gyermekdeden tapsol, s ismert kis hetykeségével mondja: „Ehhez nekünk semmi közünk!” Vagy? „Ez ide hozzánk nem ér el, ez elől védve vagyunk!”

Elsajátította a kármelita jámborság egyéni stílusát is, bizonyos hősies formulákat, íme: „Én Istenem, egészen Neked áldozom magam!” Vagy: „Szenvedés, Isten szeretteinek édes nyugsága, ne kerülj el engem!” S mindezt meglepő gyorsasággal, akárcsak előtte madame de Chalais sokkal kellemesebb formuláit. Lassan úgy tetszett azonban, mintha e fáradság nélkül átvett formulák viszhathatnának — bizonyos hanyatlás is érződött.

Ez különösen akkor mutatkozott meg, amikor a beteg Croissy házfőnöknő kiszenvedett. Igen nehéz haláltusája volt; hosszú órákon át végig az egész kolostoron hallani lehetett a haldokló nyöszörgését. Blanche akkor kétségbeesetten megszólalt, miképpen lehetséges, hogy Isten ennyire hagy szenvedni egy ilyen szentéletű asszonyt, s egyáltalán olyan borzongás vett erőt rajta, hogy a konvent megütközött. Akkor terjedt híre, hogy a beöltözés időpontját elhalasztották, mivel az újoncmesternő, Marie de l'Incar-

nation, kifogással élt. Végül hirtelen mégis meglett Blanche beöltözése.

1789-et írtuk ekkor, ebben az évben ült össze Versailles-ban a nemzetgyűlés, s a nyomasztó pénzügyi helyzet miatt az ország az egyházi birtokokkal szemben az első törvénytelenségekre szánta el magát. (Bizonyára emlékszik e határozatokra, kedves Barátnóm.)

Már nyáron közölte a kármelita rend főnöke, monsignore Rigaud, a fennhatósága alá tartozó kolostorokkal, törvény van útban, amely megtiltja a rendnek új tagok felvételét. Monsignore nem titkolta, a nemzetgyűlés szándéka a vallási közösségek teljes eltörlésére irányul. Van azonban remény a törvény olyasféle enyhítésére, hogy azok, akiket már felvettek a kolostorok családjába, maradhassanak ott, vagyis megengedhetik a rendtagoknak, hogy szép lassan kihaljanak. Ilyen körülmények között Monsignore azt a tanácsot adta, ha feljebbvalójuk megengedi, a már meglevő posztulánsok tüstént beöltözzenek. „Utasítjuk”, írta e távlatos szemléletű prelátus, „nevezett ifjú leányokat, ha rendkívüli kényszerítő ok nem szól ellene, Isten megerősítésének szolgálatára, s mi magunk ne legyünk velük kapcsolatosan kicsinyesek, inkább nagyvonalúak: Isten az elkövetkező időben majd választ közülük és dönt felőlük. A mindörökké élő Krisztus”, végződik a levél, „mostan s egyszersmind a Getszemáni-kertben virraszt. Utasítom tehát tisztelendő főnöknő anyát a posztulánsoknak a »de Jésus au jardin de l’Agnie« nevet adni — a mai körülmények illőbb nevet nem sugallhatnának.” (Tudja, Barátnóm, hogy a Kármel kolostoraiban az a vélemény uralkodik, az egyházi név, amelyet az apácák beöltözésük alkalmából elnyernek, kivált megnyitja előttük az utat a névben foglalt misztériumhoz.)

Ilyen körülmények között az újonnan választott házfőnöknő, madame Lidoine, rendi neve szerint Therèse de Saint Augustin nővér, alkalmasnak vélte, hogy még egyszer beszéljen az újoncmesternővel Blanche beöltözése érdekében.

De hallgassuk meg Marie de l’Incarnation beszámolóját erről a megbeszélésről, vagy ahogyan Rose Ducor, az elragadó énekesnő gyermekei nevezték: „A jézuskás Marie nővér”, hiszen így tolmácsolta nekik anyjuk a l’Incarnation nevet.

Tudja, Barátnóm, a Ducor, a színházi világ e kis istennője, akit hajdani tisztelői közül a frivolabbak vallási kokettériával gyanúsítottak, a rettenet napjaiban azzal lepett meg bennünket, hogy népszerűsége okán különféle rendieket és papokat befogadott. (Jaj, Drágám, igazi meglepetéseket élhettünk meg az emberi állhatatosság dolgában, amíg a mártíriumhoz közeljártunk; én magam soha többé nem memnék prognózissal előállni!) Marie de l’Incarnation is otthonra talált a Ducornál, s kétségtelenül a kis énekesnő lélekjelenlétének és hidegvérének köszönhető, hogy megmenekült a forradalmi törvényszék elől.

Volt módom azokban a napokban több ízben is meglátogatni e kiváló apácát. Akkoriban vértanú nővéreinek életrajzával foglalkozott, ott találtam a Ducor kecses rózsafaasztalánál, mindenféle papírokat rendezgetett, természetesen apácaruha és fátoly nélkül, polgári öltözetben, főként a fején, a fehér mellrel való nyakig felvonva, úgyhogy azt a helyet fedte, ahol, a makacs fáma szerint, ama vékony vörös vonal fut, amelyet bőrén, nővérei kivégzése óta viselnie kellett. A bátor kis Ducor úgyszintén e megható legendában tetszeleg, ő Marie de l'Incarnationt amúgyis szentnek tartja.

Amikor észrevette, hogy szemem a fehér vásznon rajta felejtetem, kissé félrevonta. Fájdalmasan rebbenő mozdulattal tette, bár minden vonakodás nélkül. Közben megállapítottam — s ő is kétségtelenül így kívánta —, a fáma hazudott, keletkezése azonban egyszersmind magától értetődő is volt. Hiszen e nő valóban rendkívüli benyomást keltő személy volt: a csoda róla mindenképp feltételezhető. (Aki ismeri, annak semmi sem csodáltnivalóbb, mint e megható kis név: „Jézuskás nővér”!) Modellt állhatott volna akár egy szent királynő szobrához, bizony, szinte akár egy szent királyéhoz. Nekem legalábbis aképpen tűnt, s nem hiszem, hogy ez az érzésem pusztán a származása iránti reminiscenciából következett — tudja, kedves Barátnőm, ez a nővér Franciaország egyik királyi hercege édesnővéreinek számít. Valóban, egészen a forradalom napjaiig állami járulékot élvezett; s tudható, hogy a házasságon kívüli gyermekek püspöki diszpenziójával lépett a Kármelbe. Úgy mondják, fiatal lányként, felettébb előnyös körülmények közt élve, a híres kármelita madame Acarie sírjánál hirtelen olyan izzó vágy fogta el, hogy az Udvar bűneiért, aminek különben életét köszönhette, oly módon bűnhődjön, mint előtte madame Louise de France, a Saint-Denis-i Kármel főnöknője cselekedte. Ez az előzmény magyarázza meg e nagyszerű lélek életének különféle epizódjait. — Közben előadtam neki Blanche de la Force-szal kapcsolatos kérdésemet.

Rendkívül érdekes választ adott. „Vajon”, viszonzta kérdéssel a kérdést, „a félelem és borzongás mindig megbotránkozással azonos? Nincs olyan, hogy — legalábbis — mélyebb legyen a bátorságnál, olyasvalami, ami jobban igazodhatik a dolgok valóságához vagyis a világ szörnyűségéhez s még inkább — saját gyengeségünkhöz?”

Szavai hihetetlenül megleptek, hiszen tudja, kedves Barátnőm, Marie de l'Incarnation volt az, aki a compiégne-i Kármelt meghatározta, hogy az égnek ezt a hősiek áldozatot így felajánlja, s ezzel bizonyos értelemben a konvent jövőbeni sorsát megelőlegezze. (Erre a pontra mindjárt visszatérek.)

„A félelem mélyebb valami a bátorságnál — s ezt épp ön mondja, Marie de l'Incarnation nővér?” kérdeztem.

Hamar elsiklott a hősiességére vonatkozó célzásom felett, azzal, hogy ismét visszakanyarodott előző kérdésemhez.

„Valóban”, folytatta, „megszóltak köztünk olyan hangok, amelyek Blanche-nak a világba való visszatérését javasolták. Közben azonban tisztelendő anyánk, Lidoine házfőnöknő, másképpen döntött. Ó, madame Lidoine igen tapasztalt ismerője és vezetője volt a lelkeknek!”

„És mégis”, válaszoltam erre én, „megcáfolta-e a dolgok menete madame Lidoine-t?” (Blanche Compiègne-ről való szökése járt az eszemben.)

„Nem madame Lidoine-t cáfolta meg”, felelte sietve, „egy másik apácát. Ugyanis nem mindenki értette közülünk helyesen a tisztelendő anya lelki vezetését.”

Hirtelen az a kénytelen és megmagyarázhatatlan érzésem támadt, hogy saját magáról beszél. Abban a pillanatban rám nézett, én meg elpirultam a tekintete nyomán. Ő maga teljesen érintetlen maradt.

Rövid, de hihetetlenül eleven csend támadt közöttünk. Végül különös, mondhatnám, magasabbrendű gyermekdedségével, amely kontrasztja volt büszke vonásainak, egyenesen zavarodottá tett: „S miért ne tudhatná ezt ön, von Villeroi úr? Nem azért jött, hogy kellően tájékozódjék e dolgok felől? Biztosíthatom, alkalmas igazság ez, hogy Ófenségét mindenekfölött dicsőítse.” (Ismeretes Ön előtt, kedves Barátnőm, hogy a Kármel kolostoraiban Istenről mint „Ófenségéről” szokás beszélni.)

Aztán Lidoine házfőnöknő különféle feljegyzéseit, jegyzeteit nyújtotta át nekem, hivatalvezetésének amolyan naplóját, kéziratot emlékeztetéseket, hiszen mondtam is már, hogy akkoriban rendtársai vértanúságtörténetén dolgozott.

Kiemelem a két kéziratból, ami számunkra fontos, s folytatom elbeszélésemet.

Marie de l'Incarnation nővér tehát rábeszélte a tisztelendő házfőnöknő anyát, Blanche-ot egyelőre ne öltöztessék be, azzal, hogy a féltékenység eredő gyengéire hivatkozott.

„Ó, tisztelendő anyám”, mondta, s közben végigsiklatta szép tüzes tekintetét a házfőnöknőn (igazán nem nézhetett fel rá, hiszen végül jelentékenyen magasabb volt nála), „meghat engem ez a szegény gyermek, bizony megtapadt itt a Kármel falai közt, akár a kicsike madár a fészében! Nem szeretem kevésbé a gyermeket, mivel ennyire gyengécske. Még inkább szeretem — ó, tisztelendő anyám, ezrével akad az ilyen kis jámborság, százával ilyen libbenő lángocskák! Napra nap számtalan lángol belőlük Párizs oltárai előtt, s további számtalan hunyt ki aztán az élet vihariban. Ilyen lángocskát ne égessünk a Kármelben! A Kármel erőszak az egész vonalon!”

Engedje meg, Kedvesem, hogy itt egy pillanatra megszakítsam a történetet! Épp az imént beszéltem el Önnek Marie de l'Incar-

nation személyiségének rám gyakorolt hatását, de talán fontos, hogy néhány szót szóljak a konventen belül elfoglalt helyéről, mindenekelőtt az újonnan megválasztott házfőnöknővel szembeni magatartásáról.

Az kétségtelenül nagy véleménnyel volt róla, hiszen naplójában gyakran nevezi úgy, hogy „jobbkezem”, „tanácsadó leányom”, időnként úgy is, „nagylányom”, s egyszer tréfásan úgy, „lányomanyám”. Azt is megemlíti, ő maga is úgy remélte, hogy Croissy házfőnöknő halála után Marie de l’Incarnation lép annak helyére, de hát az egyházi előjáróság a konvent választása nyomán „sokkal méltatlanabb” mellett döntött. (Itt a házfőnöknő magáról beszél.)

Igaz, madame Lidoine sem külsejében, sem vallásosságát tekintve nem tűnt ki társai közül. Nevét csupán a megválasztása tette ismertté; „ugyanis”, mondta nekem Marie de l’Incarnation, „nagyon nehezen tudta megszokni, hogy azoknak, akikről úgy érezte, felette állnak, megtanuljon parancsolni, s emiatt időnként bizonytalannak látszott, ami ő különben nem volt. „Jaj”, tette hozzá, „éppen ebből eredt aztán az én tulajdonképpeni megkísértésem!” (Itt Marie de l’Incarnation maga érinti azt a fájó sebet, amely a házfőnöknővel való viszonyát jellemezte, hiszen ő volt ebben a viszonyban a feltétlen uralkodó.)

Ám ebben a pillanatban sem intette le a tisztelendő főnöknő anyja, csupán átnyújtotta neki a Monsignore levelét.

Marie de l’Incarnation végigolvasta. Pír és sápadtság váltakozott közben az arcán — látni lehetett, mekkora hatással van rá a rend jövőbeni korlátozásáról szóló közlés. Amikor az olvasást befejezte, szenvedélyesen azt mondta: „Micsoda választás, tisztelendő anyám!”

Madame Lidoine nyilvánvalóan más feleletet várt. Arcán némi elfogódottság tükröződött, mihelyt Marie de l’Incarnationnal szemben házfőnöknőként kellett fellépnie.

„Úgy gondolja, hogy itt választás lehetősége áll fenn?”, kérdezte mély hangján. (Hangja volt fellépésében alkalmasint a leghatásosabb.) Marie de l’Incarnation máris válaszolt — ó, semmi nem ért fel érzékelésének finomságával, érzékenységgel: „Kívánja ezt a beöltözést, tisztelendő anyám?”

„Monsignore kívánja”, felelte szinte elnézést kérően a házfőnöknő.

Marie de l’Incarnation abban a pillanatban alávetette magát. (Kedvesem, megható ily nagy lélek igyekezete az alázat teljességében.) „Ilyen körülmények között”, mondta, „én ítéletemet a posztulánsra vonatkozóan nem másítom, felkínálom azonban Istennek áldozatul. Engedje meg nekem, tisztelendő anyám, hogy a szeretet és bűnbánat aktusával máris segítségére siessek e ránk bízott léleknek, hogy közösségünkbe történő felvétele ne jelentsen semmilyen kockázatot.” (Tudja, az efféle behelyettesítő hősi szere-

tet gesztusai ismerősek a Kármel jámborságában, s madame Lidoine kétségtelenül üdvözölte ezt.)

Így aztán eldőlt Blanche beöltözése. Nos, a compiègne-i Kármelben tisztában voltak azzal, ez az ünnep hosszú időre az utolsó ilyen lesz, ami kétségtelenül az egész szertartásnak megkapó jelleget adott. Mégse higgyük, hogy ez a tény a kármeliták nagyobb részében valamiképpen gond terheként nyilvánult meg. E szigorú rend tagjai még vezeklés közben is általában derűsek s gondtalanok, könnyedek, akár a gyermekek. Compiègne-ben akkoriban mindenkit az az érzés töltött el legfőképpen, hogy sikerül ilyen nehéz körülmények között is még egy fiatal nővért a Kármel közösségébe menekíteni; s különben a kis Constance de Saint-Denis nevű újonc a maga naiv módján kimondott egy olyan gondolatot, amely Monsignore tanácsának háttérében ugyancsak ott élhetett. „Kedves kis Blanche nővér”, mondta, „mi ketten majd összefogunk, s a nemzetgyűlésnek fricskát adunk! Fialatok vagyunk, s ha nehéz ugyan, hogy olyan sokára jutunk fel az égbe, eléünk mi száz évig is akár! Mert akkorra bizonyosan vesznek fel újra novíciákat!”

Közben az újonnan beöltözött az ő barna habitusában s a fehér újoncfátyollal olyan megható képet mutatott, csupa törekenység ugyanúgy, mint amikor a klauzúra küszöbét átlépte. Örömtől remegő keze időről időre végigtapintott habitusa durva gyapjúanyagán, s ez egyértelmű megnyilvánulás volt, úgyhogy a konvent arra hajlott, tökéletesen megnyugodhatik.

„Az ifjú nővér hálája”, jegyzi fel aznap este madame Lidoine, „szinte leírhatatlan volt. Szegény gyermek mindazonáltal jól tudta, ereje már-már felmondja a szolgálatot, s egyáltalán nincsen felkészülve a fátyol fogadására. »Ó, minő jóságos Őfensége! Milyen jó tisztelendő anyám s milyen elnéző Marie de l'Incarnation nővér!« Ezeket a szavakat ismételte beöltözése napján állhatatosan. Amikor meghallotta a nevet, amit e naptól fogva majd viselnie kell, természetesen kissé megijedt; de öröme olyan mérhetetlen volt, hogy hamar összeszedte magát. A kerti rekreáció alatt önkéntelenül lerokadt az Olajfák-hegyének grottája előtt, ott, ahol Croissy házfőnöknő annyiszor térdepelt, s hangját megható bensőséggel felemelve fennhangon színt vallott új neve mellett, mindannyiunk füle hallatára csengő hangon így imádkozott: „Én Jézusom, a Getszemáni kertjében, magam teljesen Neked áldozom!”

Kalász Márton fordítása